

Případ možné diskriminace dítěte se zdravotním postižením ze strany školy se vrací před obecné soudy

5.12.2023 - Kamila Abbasi | Ústavní soud ČR

Kauza vznikla v době, kdy byl ještě stěžovatel nezletilý. Stěžovatel je osobou se zdravotním postižením, konkrétně s autismem a lehkým mentálním postižením. Šlo tedy o žáka se speciálními vzdělávacími potřebami ve smyslu školského zákona. Školské poradenské pracoviště doporučilo pro chlapce pedagogickou asistenci. Ředitel proto před nástupem chlapce do školy požádal krajský úřad o zřízení místa asistenta pedagoga a poskytnutí prostředků na jeho plat. Krajský úřad ale poskytl finance pouze na část úvazku. Chybějící prostředky nejprve dotoval úřad práce a město jako zřizovatel školy. Za čas se škole již nedařilo zajistit financování pro část úvazku, kterou dříve zajišťoval kraj. Uzavřela proto s matkou chlapce smlouvu o poskytnutí osobní asistence. Účelem smlouvy bylo zajistit finanční spoluúcast rodiče na obstarání asistence pro stěžovatele. V konečném důsledku se tak matka chlapce spolupodílela na odměně asistentky částkou 5 900 Kč za měsíc. Jednalo se přitom o „pouhou“ službu osobní asistence, nikoliv o asistenta pedagoga. Po čase přestalo stěžovateli a jeho rodičům vyhovovat doplácení na zajištění vzdělávání. S argumentací, že vzdělávání má být poskytnuto bezplatně, se posléze obrátili na dotčené instituce i soudy.

Stěžovatel se žalobou po základní škole domáhal nároků vyplývajících z antidiskriminačního zákona. Škola se podle něj dopustila porušení jeho práva na rovné zacházení tím, že nezajistila bezplatné vzdělávání a odepřela mu jako osobě se zdravotním postižením přiměřené úpravy. Požadoval písemnou omluvu a náhradu škody ve výši 165 880 Kč, jakož i přiměřené finanční zadostiučinění ve výši 65 000 Kč za újmu způsobenou diskriminačním jednáním školy. Okresní soud žalobu zamítl. Konstatoval, že vedlejší účastnice vytvořila podmínky pro vzdělání v „normální třídě“. Neodmítla tedy stěžovatele vzhledem k jeho postižení vzdělávat a integrovat jej mezi ostatní žáky. Krajský soud k odvolání stěžovatele potvrdil rozsudek okresního soudu, pouze změnil výrok ohledně nákladů řízení. Nejvyšší soud dovolání stěžovatelů z části zamítl, ve zbylé části je odmítl. V ústavní stížnosti stěžovatel a jeho zákonná zástupkyně především namítali, že škola chlapci nezajistila jeho právo na bezplatné vzdělávání a že byl vystaven diskriminaci z důvodu zdravotního postižení.

Třetí senát Ústavního soudu (soudce zpravodaj Jiří Zemánek) ústavní stížnosti stěžovatele vyhověl. Obecné soudy především porušily právo stěžovatele na soudní ochranu, jakož i právo na participaci na řízení, které se ho dotýká, a na projednání věci v jeho přítomnosti. Ústavní soud proto zrušil rozsudky Okresního soudu v Kolíně ze dne 26. 6. 2018 č. j. 12 C 447/2015-102, Krajského soudu v Praze ze dne 12. 6. 2019 č. j. 21 Co 329/2018-305 a Nejvyššího soudu ze dne 13. 1. 2022 č. j. 25 Cdo 244/2020-352.

Právo na vzdělání má pro život jednotlivce hluboký význam. Umožňuje rozvoj jeho individuálních schopností, vytváří podmínky pro jeho seberealizaci a budoucí společenské uplatnění. Vzdělání má zásadní vliv na rozhodování člověka o vlastním osudu a v nejširším slova smyslu též na jeho úsilí o vlastní štěstí. Podle Ústavního soudu je vzdělávání důležité i pro demokratické fungování společnosti jako celku. Každému musí být zaručen rovný a otevřený přístup ke vzdělání. Za nepodmíněnou součást práva na vzdělání Ústavní soud považuje právo na základní a středoškolské vzdělání, které je poskytováno bezplatně.

Podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením mají smluvní státy povinnost přijmout veškerá příslušná opatření pro zajištění vzdělávání dětí se zdravotním postižením. K tomu slouží poskytování tzv. přiměřených úprav. Jejich cílem je zajistit lidem se zdravotním postižením uplatnění nebo užívání všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními. Limitem úprav ze strany školy je až nepřiměřené nebo nadměrné zatížení školního zařízení.

Soudy se v tomto případě nikterak nezabývaly tím, zda částečný úvazek „pouhé“ osobní asistentky (poskytovaný školou a financovaný krajským úřadem) pokrýval individuální potřebu podpory pedagogické asistence pro stěžovatele v potřebném rozsahu. Vzdělávání dětí se zdravotním postižením ve škole s odpovídajícími přiměřenými úpravami přitom směřuje k zajištění práva na rovné vzdělávání. Škola musí prokázat, že vynaložila veškerou snahu k tomu, aby přijala přiměřené úpravy k usnadnění inkluze. Z ustanovení § 3 odst. 2 antidiskriminačního zákona totiž vyplývá povinnost základní školy přijmout přiměřená opatření ve vztahu k osobě se zdravotním postižením. Zprostit se této povinnosti lze pouze v případě, že by dané opatření představovalo pro školu nepřiměřené zatížení. Pokud tedy obecné soudy dospějí k závěru, že přiměřené opatření nebylo ze strany povinné osoby poskytnuto, teprve potom mají za úkol přistoupit k dalšímu kroku – tedy hodnotit, zda by pro tuto osobu nebylo dané opatření nepřiměřeně zatěžující. Jedním z důležitých faktorů pro posouzení, zda by konkrétním opatřením došlo k nepřiměřenému zatížení školy, je nepochybně rozsah finanční podpory jak od krajského úřadu, tak i možnost financování opatření z dalších veřejných finančních prostředků (včetně úsilí vynaloženého na získání těchto prostředků). Bezplatné vzdělávání ale podle Ústavního soudu mimo jiné znamená, že by rodiče neměli automaticky doplácet asistenci nezbytnou pro vzdělání dítěte. Rodič dítěte by neměl být postaven před rozhodnutí, zda vzdělání dítěte zafinancuje, nebo svému dítěti vzdělávání v potřebném rozsahu znemožní.

Ústavní soud dále posuzoval průběh řízení. Připustil, že zdravotní postižení může znesnadňovat porozumění situace či vyjadřování názorů. Samotná existence zdravotního postižení ale nesmí být důvodem odeprání práva být slyšen. Soudy mají povinnost velmi pečlivě zvážit, kdy je možné omezit participační práva nezletilého z důvodu, že není schopen dostatečně porozumět projednávané otázce. Děti se zdravotním postižením mají právo na pomoc přiměřenou jejich zdravotnímu postižení a věku, což platí ve vztahu ke všem druhům zdravotního postižení. Podle Ústavního soudu má stát v takových případech zajistit prostředky k tomu, aby mohlo dítě se soudem komunikovat. Soudy musejí zajistit, aby byl člověk se zdravotním postižením v řízení slyšen, a mohl si také udělat vlastní představu o tom, co je obsahem řízení. Omezení participačních práv stěžovatele podle Ústavního soudu nebylo v jeho případě na místě.

Úkolem soudů nyní bude znovu případ projednat. Musejí provést dokazování k nově nastoleným otázkám a zhodnotit, zda (ne)došlo k zakázané diskriminaci tím, že škola nepřijala přiměřená opatření ve smyslu antidiskriminačního zákona. V novém řízení také soudy budou muset postupovat s respektem k právu stěžovatele být v řízení slyšen.

<https://www.usoud.cz/aktualne/pripad-mozne-diskriminace-ditete-se-zdravotnim-postizenim-ze-strany-skoly-se-vraci-pred-obecne-soudy-2>